

neosporno pripadaju samosvojnoj hrvatskoj tradiciji, a likovi *Zre* gradnji zajedničkoga jezika Hrvata i Srba, okrunjeni Boranićevim pravopisom iz 1921., a posebno novosadskim dogovorom i njegovim pravopisom, pa kad su pisci i pisali *Zrje*, (pre)zaposleni su to lektori okretali u *Zre*. Da lektori nisu jedini grješnici, nego i priređivači književnih djela, pokazuje i članak *Primjeri nekih krivotvorina iza pokrivenoga r*. Tako izbrisana hrvatska tradicija plodno je tlo protivnicima likova *Zrje*, ali ovaj broj *Jezika* jasno pokazuje da ni brisanje hrvatske tradicije ni unitaristička norma nisu zapriječili put likovima sa *Zrje* da se probiju u hrvatsku suvremenost i da dočekaju vrijeme kada će biti i normativno priznati.

HRVATSKI SU PISCI UVIJEK PISALI LIKOVE TIP *GRJEŠNIK, POGRJEŠKA, STRJELICA*

Sjepan Babić

Ovaj je članak zapravo dopuna članku *Glasovi je/e iza pokrivenoga r*, koji je objavljen u 46. godištu *Jezika*, u listopadu 1998. Tamo su izloženi osnovni teoretski pojmovi i obilna dokumentacija pa bi za potpuno razumijevanje ovoga članka trebalo prije pročitati onaj. No u bitnome se ovaj članak može razumjeti i bez onoga, to više što su potvrde u onome uklopljene u ovaj članak. Prepoznaju se po tome što uza njih nisu navođeni drugi podatci osim imena pisca.

Novo je u ovome članku što je uz obilje starih potvrda skupljeno na desetine novih i što su sve raspoređene prema godinama pojavljivanja, tako da se jasno vidi da su sve vrijeme hrvatski pisci upotrebljavali *Zrje*, unatoč normi koja je zahtijevala *Zre*, koju uostalom nisu prihvatili ni svi hrvatski pravopisci, gramatičari i leksikografi.

Hrvati su dijalekatski gledano većinom ikavci, ali im je književni jezik jekavski jer su se hrvatski preporoditelji polovicom 19. stoljeća odlučili za dubrovački tip književnoga jezika zbog velikoga ugleda dubrovačke književnosti. Budući da je ona bila jekavska, tako smo dobili i jekavski tip književnoga jezika. Dubrovčani su bili prilično dosljedni jekavci pa su na mjestu nekadašnjega dugoga jata izgovarali dvoglasnik /je/, a na mjestu kratkoga *je*, ali su uglavnom pisali *ie* ili različito, što se može vidjeti iz Vončinina rada.¹

¹ *Hrvatski jekavski dugi jat*, u knjizi *Preporodni jezični temelji*, Zagreb, 1993., str. 123.–154.

Kad su ilirci preuzeli za sve Hrvate dotadašnji dubrovački tip književnoga jezika, preuzeli su uglavnom i dubrovački izgovor, ali su u početku dopuštali i ikavski i ekavski i zato su pisali sa *ě*, tzv. rogato *e*. I dok se tako pisalo, može se prema odredbama u gramatikama znati kako se izgovaralo, ali takve primjere nisam navodio kao potvrde u prilog osnovnoj tvrdnji u ovome članku.

Kad je napušteno rogato *e*, neko se vrijeme na njegovu mjestu pisalo *ie* bez obzira bio slog dug ili kratak.

Bogoslav Šulek napisao je 20. travnja 1854. u prilogu Nevenu članak *O dvoglasu ie* i u njem tražio da se u dugim slogovima piše *ie*, *liep*, *vrieme*, *sieno*, a u kratkim *je*: *ljepota*, *vjera*. To je postupno prihvaćeno i od tada možemo pratiti kako su hrvatski pisci pisali, pa i izgovarali. Što se tiče pokriivenoga *r*, Šulek je predložio da se izgovara i piše samo *e*.

Drugi je takvo pravilo dao Vinko Pacel 1864. godine kad kaže da se kratak *e* zamjenjuje sa *je*, ali iza *r* ako je ispred njega koji suglasnik, da se tada gubi *j*.²

Kako je 1877. odredio Vladin školski odbor nije baš jasno, ali se čini da je odredio da se u dugim jatovskim slogovima piše *ie*, u kratkima *je*, a tako i iza *r* bez obzira je li pred njim otvornik ili nije.

Pacelovo je gledište prihvatio i Marcel Kušar u svome priručniku *Nauka o pravopisu jezika hrvackoga ili srpskoga*, Dubrovnik, 1889., str. 34.

Sve te odredbe nisu prihvaćene u praksi. Zanimljivo je da ih se nisu držali ni Šulek ni Kušar, kao što ću pokazati poslije. Oni su vjerojatno to uzeli iz Karadžićeve stilizacije ijekavskih pravila za Bečki dogovor, ali kako se zna, ni sam se Karadžić nije držao toga pravila, a i za Dubrovnik je iznosio netočne podatke. Prevagnula je jezična struktura i onda je razumljivo što Šulekovu i Kušarovu odredbu nije prihvatio ni Ivan Broz. On je u Hrvatskome pravopisu 1892. donosio i jedne i druge primjere, kako sam pokazao u navedenom članku.

U navođenju primjera mogao sam navoditi i primjere pisane sa *ie* u kratkome slogu, jer da je pisac htio napisati *e*, ne bi ga zamijenio sa *ie*. Takvih primjera ima mnogo, npr. *najvriednijih* (Jagić), *pogrieškom* (F. Rački) i dr. Šenoa u Kletvi 1882. pisao je *ie*, u *grieh*, *piesku*, *diete*, *miera*, *vieće*, *diece*, *strielar*, *strielica*, *strielar*, *strielarov*, *uvriedljiv* i dr. Iako takvih pisanja sa *ie* ili *ije* u kratkim slogovima ima mnogo, nisam ih navodio da izbjegnem određene prigovore, pogotovu što i bez toga ima sasvim dovoljno nesumnjivih primjera. Može se među ostalim reći da je posrijedi neznanje ili nesnalaženje iako nije samo to, nego mogućnost izgovaranja istih slogova dugo ili kratko. Međutim to pokazuje da je to područje bilo nesređeno, ali da ništa bitno nije promijenjeno ni jednoznačnom odredbom Boranićeva pravopisa iz 1921. i daljnjih izdanja, ne samo zbog jake

2 Vinko Pacel, *Naglas u rieči hrvatskoga jezika*, dio *Pravila o dvoglasu e...*, Književnik, knj. I, str. 117.–119.

tradicije nego iz zbog naravi književnoga jezika jer je teško bilo prihvatiti normu da se smjenjivanje dugoga/katkoga *je*, da tako pojednostavnim tu problematiku, zamijeni sa *e*, jer se i govorilo kratko *je* iza pokrivenoga *r*.

Još nešto Hrvati nisu prihvatili. Uvođenje pisanja *ije* namjesto *ie* Brozovim pravopisom iz 1892. nije bilo samo promjena pravopisa nego i izgovora jer je norma tražila da se tako i izgovara, tj. dvosložno i troglasovno. Hrvati su prihvatili pisanje, ali dvosložni izgovor nisu, ostali su kod jednosložnoga, dvoglasničkoga izgovora, koji se u stručnim djelima bilježi sa /ie/. Potvrda za to imamo obilje u hrvatskome pjesništvu, u Kranjčevićevim i Nazorovim pjesmama, u pjesmama Hüge Badalića i drugih.

Položaj se pisanja promijenio 1921. kad je Boranić u *Pravopisu hrvatskoga ili srpskoga jezika* iza pokrivenoga *r* uveo dosljedno *e*. Jasno je da je to djelovalo na praksu, ali se nikada nije prestalo upotrebljavati *je*, ne samo u praksi nego i u priručnicima hrvatskoga jezika kad god se pojavila veća ili manja sloboda. Ne ću to navoditi ovdje, naveo sam u članku spomenutom na početku.

Veća je dosljednost po Boranićevu pravopisu nastala poslije 1945. kad je opet nastupilo unitarističko razdoblje, a posebno nakon izlaska novosadskoga pravopisa, koji je tražio samo *e* i kad je pravopisna disciplina povećana političkom paskom.

Kad smo 1971. priređivali Hrvatski pravopis, nismo se mogli pozabaviti tom pojedinosti, jer nam je bilo važno da hrvatski pravopis odvojimo od srpskoga i da pravopisnu normu vratimo pod hrvatski suverenitet. 1990. izašao je pretisak pa se u njemu nije moglo ništa mijenjati, nego tek 1994. kad smo priredili novo izdanje. Ni tada nismo mogli donijeti potpuno jedinstvenu normu, nego smo morali dopustiti dvojnosti da tako omogućimo onima koji su željeli upotrebljavati tip *grješnik*, *pogrješka*, *strjelica* da to mogu i da im lektori i urednici, pozivajući se na pravopis, ne mogu to preokretati u *grešnik*, *pogreška*, *strelica*.

Ovim člankom želim pokazati i dokazati da je u svim tim vremenima iza pokrivenoga *r* dolazilo *je* i ne kao svjesno nepoznavanje i nepoštovanje norme nego i kao težnja da do izraza dođe narav hrvatskoga književnoga jezika i da se nikako ne može govoriti o potpunoj usvojenosti tipa *grešnik*, *pogreška*, *strelica*.

Primjere navodim od početaka, kad se prestalo pisati rogato *e*, pa do 1994., do pravopisne mogućnosti da se tako piše.

1864. – *pogrješka*, V. Jagić

1866. – *nepogrješnosti*, A. Šenoa, O hrvatskom kazalištu, Pozor
– *grješnik*, J. J. Strossmayer, Vila, 723

1869. – *pogrješka*, V. Jagić, Živi li, napreduje li naša književnost, Vijenac

1870. – *grjehota*, M. Filipović, Novi rječnik hrvatskoga i njemačkoga jezika,
s. v. Sünde

1874. – *grjehota, nepogrješnosti, nepogrješnima*, B. Šulek, Priposlano, Obzor
1874. – *crjepara, crjepit, strjelica, trješljani, trješljenica, vrjednota, vrjesište*, /1875. *vrjesnjače*, B. Šulek, Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenoga nazivlja
1875. – *pogrješka*, Filipović, Novi rječnik hrvatskoga i njemačkoga jezika³
1881. – *strjelimke, krjepčijimi*, J. Jurković, Sabrane pripoviesti, 26,110
– *strjelica*, Malot-Lopašić, Romain Kalbris, 122
1883. – *grješić*, E. Kumičić, Gospođa Sabina, 164
1885. – *grješan, grješnica*, Luka Botić, Biedna Mara 100, 124, 135, 138, 141, 115
– *njegovu strjelohitru slutnju, strjelomičnom brzinom*, Vijenac, 9a, 329a
1889. – M. Kušar u navedenom djelu kaže da se redovito piše *je* u imenica na *-ka* i među primjerima navodi *pogrješka* (41), *grješaka* (42), *prjetanja* (42, od *prijetnja*), *drjezaga* (*drjesaka*) od *drijezga* (*drijeska*), *krješava* (od *kriješva*), *prječaba* (od *prijedžba*), *strjelama* (od *strijela*) (sve 45)
– *pogrješka*, T. Maretić
– *pogrješka*, Hugo Badalić, Koriolan, 34
– *strjelovito*, J. Kozarac, Mrtvi kapitali, Vienac, 22, 6
1890. – *grješnik, pogrješka*, I. Kršnjavi, Iz Dalmacije, u poglavlju Toma Arcidačkon i glagoljaši, Zagonetke u hrvatskoj povijesti, Smrt Zvonimira, Građevni narodni oblici.
– *grješnik, pogrješka*, Gramatika bosanskoga jezika, 22
1891. – Josip Lang, biskup, v. Babić (članak u Dodatcima)
1892. – *bezgrješan, grjehota, grješan, grješić, grješnice, grješnik, krjepak, krjepost, pogrješka* i drugo, I. Broz u Hrvatskome pravopisu, a sam piše i *potkrjepljivao, potkrepljivati* iako u rječniku ima samo *potkrepljivati*.
1893. – *Jer evo grješnici nategoše*, S. S. Kranjčević, Prvi grijeh
1894. – *Strjelice*, pjesme u knjizi: Mirko Bogović, Posmrtno pjesme
– *strjelica*, Pokorny, Botanika, 46, 47
1895. – *strjelimice*, Josip Eugen Tomić, Za kralja – za dom, 48
1896. – *grjehota, grješnički, grješno, zavrjedjuje*, Hugo Badalić, Izabrane pjesme, 56, 34,151, 82
1897. – *pogrješka*, I. Milčetić V. Jagiću u pismu od 28. svibnja 1897.
Isto i 13. travnja 1911. i 27. travnja 1920.
1898. – *Tresnu Adam grješnom rukom*, S. S. Kranjčević, Izabrane pjesme, 104
– *Vas nije grjehota sve popalit, pogrješka*, E. Mulabdić, Zeleno busenje, 89, 196
1899. – *grješnik, pogrješno, nadstrjeljivati, strjelica*, T. Maretić, Gramatika i stilistika..., VI, 11, 36, 703. “Ali dosta često iza *r* imamo i *je*, na pr.

3 Za većinu podataka dovde navedenih zahvaljujem Nataši Bašić.

- grjehota, grješan, grješnik, pogrješka, strjelica, nadstrjeljivati* [...] *krjepak i krjepak, krjepost i krjepost*", Gramatika hrvatskoga jezika za niže razrede srednjih škola, str. 8. I sam piše *pogrješka*, str. 68, 75. Maretić je poslije kao i Boranić prešao na pisanje *Zre*. U velikoj gramatici 1899. imao je *ogrješuje*, str. 686, a 1931. *ogrešuje*, str. 609.
- *Krjepko se pružaju u zrak*, S. S. Kranjčević, Prosinačko sunce; *krjepka ramena*, isti, Ouvertura
 - *obećao prirediti strjeljačku zabavu*, Vj. Novak, Posljednji Stipančići, 218
 - *pogrješka*, A. Radić, Vienac, br. 25, str. 408–409
 - *bezgrješan*, knjižica Zbora duhovne mladeži zagrebačke, Predgovor
 - *grješnik*, v. L. Buturac
 - 1900. – *krjepostan*, Safvet-beg Bašagić, Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine, 194
 - 1901. – *bezgrješan, bezgrješnost, grjehota, grjehovni, grjehovnica, grješan, grješnica, grješnički, grješnik, grješnikov, ogrjev, pogrješan, pogrješivanje, pogrješivati, pogrješka, strjelica, strjeljač, strjeljački, Trjestanac, Trjestanski (Trščanin, trščanski)*, F. Iveković i I. Broz, Rječnik hrvatskoga jezika. Maretić i u 2. izd. šk. gram. ima rješenje iz 1899., str. 7.
 - *bezgrješan, bezgrješnost, crjevad, krjepost, strjelica* i dr., D. Parčić
 - *Brijač strjelovito pusti bradu, grješnik*, J. Draženović, Povjest jednoga vjenčanja, 63, 116
 - 1902. – *Alaj grješni molili smo!*, S. S. Kranjčević, Slom Campanila
 - *grjehota, grjehovan, grješan, grješnica, grješnik, grješno, pogrješan, pogrješka, strjelica, strjelomet*, Žepić, Hrvatsko-latinski rječnik
 - 1904. – *bezgrješan, grješnik, grješan*, knjižica Zbora duhovne mladeži zagrebačke, 21, 25, 387, 389, 591
 - 1905. – *grješnik, pogrješka, strjeljač, nadstrjeljivati*, Boranić, 1907.
 - *grjehota, grješan*, Joza Ivakić
 - *grjehota, krjepak*, A. G. Matoš, Ogledi, studije i impresije, 81
 - *grješnica*, K. Š. Gjalski, Pod starim krovovima, 41
 - Mala Služba Blažene Djevice Marije, Zagreb, 1905., preveo i protumačio M. G., svećenik nadbiskupije zagrebačke, ima posvetu *Bezgrješno Začetoj Djevici* (str. 3.), *štovanje Bezgrješne Bogorodice Marije* (str. 7.), *utočište grješnika* (str. 15., 223.), *grješnici* (str. 223.), *krjepošću* (str. 211.)
 - 1906. – *bezgrješan, grjehota, grješan, grješić, grješnica, grješnik...*, M. Gavazzi – Maretić i u 3. izd. šk. gram. ima rješenje iz 1899., str. 33.
 - *Bezgrj. zač., Bezgrješni začetak*, Danica, kalendar
 - 1907. – *grješan*, A. G. Matoš, Mòra, Hrvatska smotra 1907. Tako je i u *Pjesma*ma 1923.
 - *pogrješka, pogrješno*, S. Ivšić

- *bezgrješan*, Danica, kalendar
- 1909. – *sin bezgrješnog krila*, A. G. Matoš, Umorne priče, 44
 - *strjelovito pojurili niz cestu*, J. Turić, Igra sa životom, 13
 - *grješnik*, *strjelica*, I. Kršnjavi
 - *bezgrješan*, v. L. Buturac
 - *pogrješka*, H. Badalić u Hrvatskoj čitanci M. Divkovića, 312
- 1910. – *pogrješan*, *pogrješka*, T. Maretić
- 1911. – *grješnica*, Vj. Novak, Teški život, 28
- 1912. – *grjehota*, Adela Milčinović, Bez sreće, Zagreb, 9, 24, 50
 - *krještav*, M. Begović, Vrelo, 120
- 1913. – Maretić u Hrvatskoj ili srpskoj gramatici za srednje škole ima još *rješnje* kao i 1899., str. 33.
 - *krjepak*, Danica, kalendar
 - *grješić*, Andro Kovačević, Posljednji Nenadić, 8
 - *bezgrješan*, Danica, kalendar
- 1914. – *grješnik*, B. Budisavljević, Iz starog zavičaja, 39
- 1915. – *Muči se on kao grješna duša u paklu*, *strjelimice na konja*, *Nije ni grjehota*, I. Velikanović, Srijemske priče, 47, 112, 141
 - *strjelica*, *strjeljača* (biljka), Pokorny-Fritsch-Gjurašin, Prirodopis bilja, 182. Isto i u izdanju 1943.
- 1916. – M. Rešeter u Elementar-Grammatik der Kroatischen (serbischen) Sprache kaže da se u kratkom slogu iza *r* glas *j* gubi i kao primjere navodi *sreća*, *vreća*, *mreža*, ali da katkada ostaje: *goreti* – *gorjeti*, *rečnik* – *rječnik*, *streljač* – *strjeljač*. Odatle se vidi da ne razlikuje pojedine skupine. Isto pravilo ima i u izdanju iz 1922.
 - *grješnik*, v. L. Buturac
- 1917. – *grjehota*, *podmuklih strjelica*, V. Car Emin, Starci, 7, 133
- 1918. – *strjelimice*, Franjo Marković, Kohan i Vlasta, 27
 - *Bezgrješno zač.*, Danica, kalendar
- 1919. – *zatrča se ona strjelimice put rasvijetljena prozora*, I. Vojnović, Stari grijesi, 66 (Građa MH)
- 1920. – *strjelica*, V. Nazor, Paun, 10
 - *grješan*, Ivo Andrić, Nemiri, 9, 27
 - *pogrješka*, I. Dobravec Plevnik, isto i u 3. izd. 1931.
 - *bezgrješan*, Danica, kalendar
- 1921. – M. Gavazzi novom izdanju kao 1906.
 - *krjepko*, *Njezin pogled... koji se je strjelimice bacao na nj...*, *krještave sjenice*, M. Begović, Dunja u kovčegu, 16, 48, 110
 - *pogrješka*, S. Ježić
 - *Bezgrj. zač.*, Osječki hrvatski kalendar

1922. – *krjeposno*, M. Begović, Svadbeni let, 34
1925. – *grjehota*, *grješan*, *grješnica*, *grješnik*, *pogrješan*, *pogrješiv*, *pogrješivost*, *pogrješka*, *pogrješno*, *pogrješnost*, *strjelica*, *strjelimice*, *strjeljač*, *strjeljački*, *strjeljana*, *strjeljivo* (što će biti *strjeljivo* jer je po abecedi iza *strjeljana*), Gavazzijev Hrvatsko-francuski rječnik, 3. izdanje, pre-radio Ferdinand Sarazin, s. a. (oko 1925.), vjerojatno i što drugo.
- *pogrješka*, K. Š. Gjalski, Pronevjereni ideali, u dnevniku Hrvat
 - *grješnik*, *pogrješka*, v. Babić, Lang
 - *grješić*, Andro Kovačević, Krijes, 8
 - *vrjedniji*, M. Vidović
1926. – *grješan*, *grjehota*, *strjelica*, I. Brlić-Mažuranić
1928. – *strjeljana*, *strjeljački*, Stjepan Srkulj, Zagreb, 1093.–1928., str. 83, 84
1929. – *grješan*, *pogrješka*, *strjelica*, J. Truhelka
1930. – *bezgrješan*, *utočište grješnika*, D. Kniewald, Rimski misal, 634, 991, uz *bezgrešan*
- *strjelovitošću munje i meteora*, Đ. Vilović, Hrvatski sjever i jug, 123
1932. – Ivan Šarić, nadbiskup, u knjizi Kruh naš svagdanji – Kratka razmatranja u godini, Sarajevo, ima *bezgrješan*, 336, *grješan*, 66, 67, 103, 162, 203, 347, *grješnik*, 21, 27, 40 (3x), 48, 67, 68, 69, 78, 80, 88, 90, 104, 162 (2x), 168, 172, *pogrješka*, 85, 86, 270, 351, *strjelica*, 314, 332
1934. – *pogrješka*, B. Livadić, Bilješke uz Kranjčevićeve pjesme Pred vizijama, 218 (3 puta)
1937. – *grješnik*, Glasnik Srca Isusova
- *grjehota*, Mila Miholjević, Na njivama, 27
 - *grješnica*, *grješnik*, A. Nametak, Dobri Bošnjani, 12, 63
 - *strjelica*, M. Č. Čatić, Putokaz, 90
1938. – *grješnik*, *grješnica*, Zagoda, Sveto pismo Novoga zavjeta
- *mitraljesko strjeljivo*, T. Ujević, Ljudi za vratima gostionice, 146
 - *najvrjedniji*, Napomena u djelu: Janko Polić-Kamov, Novele i eseji, (vjerojatno Lj. Wiesner)
1939. – *grješan*, Glasnik Srca Isusova
- *bezgrješan*, v. Kurtović
1940. – *bezgrješno*, *grješnik*, *pogrješan*, *pogrješka*, P. Guberina, Razlike, 20, 85, 86
- *krještavo*, M. Begović, Giga Barićeva, 12
 - Ante Tresić Pavičić u epu Gvozdansko, pisanom oko 1940., tiskanom 2000. ima *krjepost*, 88, 96, *krjesovi*, 235, *nepovrjedljiv*, 470, *Prjeslav*, 297, *strjelivo*, 137, *strjelica*, 171, *strjeljačica*, 196, *trjeskovi*, 190, *vrjedniji*, 464

- *grjehota, grješnica*, Mara Švel-Gamiršek
- *najvrjedniji, strjelovito, strjelovit*, Ivša Bošnjak Dragovački
- *o strjelovitim molitvama*, Filotea, Senj, u Sadržaju, 495 (inače *strelovit*)
- 1941.** – *pogrješka*, Blaž Jurišić, Nastavni vjesnik
- *grješnik*, v. L. Buturac
- 1942.** – *bezgrješan, bezgrješnost, crjepar, crjepara, crjepić, crjepovlje, drjemovan, grjehota, grješan...*, Cipra-Guberina-Krstić
- *j ostaje u izvedenica i složenica od crieip, grieh, striela, vriedan*, Koriensko pisanje
- *grjehota, grješan, grješnik, pogrješka, sprječavala*, D. Šimunović, M. Begović, M. Hanžeković, S. Kolar, M. Budak, M. Bego, u zborniku novela
- 1943.** – *grješnik*, Lj. Maraković
- *grješnik*, v. L. Buturac
- *Bezgrješno Začeće*, u crkvi sv. Mihovila u zagrebačkoj Dubravi
- v. 1915. Pokorny-Fritsch-Gjurašin
- *bezgrješan*, v. Kurtović
- 1944.** – u izvedenica od riječi *grieh*, Hrvatski pravopis
- *grjehota, grješan, grješnica, grješnik, pogrješka, strjelica, strjeljač, nadstrjeljivati*, B. Jurišić
- 1945.** – *pogrješka*, M. Kombol
- *grješnik*, Iso Cepelić, Kroza smijeh i suze
- 1946.** – *grješić*, I. G. Kovačić, Sveti psovač, 147
- *strjelovitom brzinom*, S. Kolar, Natrag u naftalin, 45
- *strjelice srebrene*, J. Torbarina (prev.), V. Woolf, Godine, 52
- *Bezgrješno Začeće*, Kalendar Srca Isusova i Marijina
- 1949.** – *kud nosi vas strjelohitri trk*, M. Krleža, Lirika, 46
- 1950.** – *pogrješka*, D. Tadijanović, Bilješka uz ovo izdanje, pogovor Matoševim izabranim pjesmama
- 1952.** – *okrjepa*, Viktor Vida, Tobija i anđeo
- *pogrješka*, Stjepan Krizin Sakač, Hrvatska revija, 341
- 1953.** – *grješnik*, 969, 1508, *pogrješka*, 1043, Ivan Šarić, nadbiskup, Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta, Madrid, drugo popravljeno izdanje, 1959.
- 1955.** – *silazimo strjelimice u more*, A. Stipčević, Pjesme, 33
- 1961.** – *bezgrješan*, v. Babić, kalendari
- 1964.** – *grjehota*, J. Pavičić, Knjiga o davnini, 217
- *bezgrješan*, v. Babić, kalendari
- 1966.** – *grjehota*, A. Nametak, Travka zaborava, 136
- 1967.** – *pogrješka*, V. Nikolić
- *grješnik, grješnica*, I. Šarić, Sveto pismo Novog zavjeta, 5. izdanje
- *bezgrješan*, v. L. Buturac i Babić, kalendari

1968. – *bezgrješan*, v. L. Buturac i Babić, kalendari
1969. – *bezgrješan*, v. Babić, kalendari
1971. – *Bezgrješno Začćeće*, Džepni kalendar (isusovački)
– *bezgrješan*, v. Babić, kalendari
1972. – *grješnik*, v. L. Buturac
– *bezgrješan*, v. Babić, kalendari
1973. – *bezgrješan*, v. Babić, kalendari
1974. – *bezgrješan*, v. Babić, kalendari
1975. – *strjelovito*, Ladan, Bosanski grb, 176. I u izd. 1990., str. 252.
– *bezgrješan*, v. Kurtović i Babić, kalendari
1976. – *bezgrješan*, v. Babić, kalendari
1977. – *bezgrješan*, v. Babić, kalendari
1979. – *bezgrješan*, v. Babić, kalendari
1980. – *grješnik*, T. Ladan, Iv. 9, 14, 24, 25, 31
1981. – *bezgrješan*, v. Babić, kalendari
1983. – *bezgrješan*, v. L. Buturac i Babić, kalendari
1984. – *bezgrješan*, v. Babić, kalendari
1985. – *crjepove, grješnica, grješnik*, T. Ladan, Evanđelje po Luki, 5, 19, 32; 7, 37, 39; 6, 32, 33, 34; 15, 2; 5, 30; 13, 2; 15, 7, 10; 7, 34; 24, 7; 18, 13; 19, 7
– *bezgrješan*, v. Babić, kalendari
1987. – *crjepovi*, 179, *grješan, grješnica, 187, grješnik, 187, pogrješka*, G. Raspudić, v. M. Fučkar
– *bezgrješan*, v. L. Buturac i Babić, kalendari
1988. – *bezgrješan*, v. Babić, kalendari
1989. – *bezgrješan*, v. Babić, kalendari
1990. – *obezvrjeđuje, grješnike*, Vlado Andrilović, Obraćanja Ivana Bognara, vinkovački Godišnjak, 8 (12), str. 272. i 275.
– *grješnik*, T. Ladan, Bosanski grb, 37
1991. – *bezgrješan*, v. Babić, kalendari
1994. – *ogrješujemo, pogrješka, sprječava*, Blaž Jurišić, Dnevnik (očito pisano prije, ali je knjiga izašla 1994.)

S godinom 1994. završavam kronološki pregled jer nakon što je Hrvatski pravopis te godine dopustio mogućnost da se piše *Zrje*, mnogi pisci to usvajaju i ima mnogo potvrda koje nije potrebno ovdje navoditi. Htio sam jasno pokazati da je na desetke i desetke hrvatskih pisaca uvijek pisalo *Zrje* i da je poslije 1921. samo jedno duže razdoblje od osam godina u kojem za sada nisam našao potvrde za *Zrje*. Kad bi se još istraživalo, sigurno je da bi se našle baš za svaku godinu.

Potvrde poslije 1921. toliko su značajnije što je norma od tada tražila samo *e*, i često se provodila veoma strogo, pogotovu lektorskim perima koja nisu puštala *Zrje* i kad je autor tako napisao. I ne samo to. U već objavljenim tekstovima sa *Zrje*, lektori su to u novim izdanjima preokrenuli u *Zre* bez ikakva prava. Pokazao sam to u članku *Primjeri nekih krivotvorina*.

Osim navedenih potvrda, ima i drugih kojima nisam mogao odrediti godinu nastanka pa ih nisam mogao ni uvrstiti u popis. Tako u Benešićevu Hrvatskome rječniku nalazim ove potvrde bez oznake djela pa i godine: *bezgrješan* (Hanžeković), *grješnica* (Preradović, Goran Kovačić), *grješnik* (Kovačić, Kumičić, Harambašić) i dr. U građi Matice hrvatske ima više primjera u kojima je teško sa sigurnošću odrediti godinu pa ih stoga nisam mogao uvrstiti u kronološki pregled. Npr. uz Krležin primjer naveden pod 1949. godinom, nisam mogao odrediti godinu primjeru *strjelohitrim zamahom krila* (5,114), a jedan Krležin primjer imam i iz drugog izvora bez oznake godine: *Grješnu plamnu molitvu* (Pjesme, I). One primjere iz Matičine građe za koje sam prema popisu izvora u Rječniku hrvatskosrpskoga književnog jezika odredio godinu, uvrstio sam. (Da je potvrđeno u građi MH, uz primjer je napisano MH.)

S obzirom na sve ovo, može se reći da unatoč normi koja je zahtijevala *Zre*, to nikada nije bilo u potpunosti prihvaćeno, te se ne može govoriti da je pisanje *Zre* usvojeno. Nije ni u govoru, jer su mnogi uvijek govorili i govore *Zrje*, samo što je takve potvrde teže skupljati, a kad bi ih čovjek i skupio, imale bi manju dokaznu moć. Pisane potvrde jasno dokazuju da zahtjevi za *Zre* nisu uspjeli. Sazrelo je vrijeme da se i na tom području napravi normativni red na drugoj osnovi od prijašnje, bez obzira kad će to u potpunosti biti prihvaćeno u praksi. *Zrje* se duboko ukorijenilo u hrvatskome književnome jeziku jer je to u njemu sustavna pojava koja se uvijek sama od sebe obnavlja ma kako norma bila protiv nje. Zato protivnici upotrebe *Zrje* ne će uspjeti da ju iz hrvatskoga književnoga jezika potisnu, odnosno, uzalud im je nastojanje da tu pojavu vrate na boranić-maretićevsku normu od 1921.

Na kraju moram napomenuti da sam podatke skupljao sâm, i to usputnim čitanjem, pa toliko skupio, a tek nešto sustavnim čitanjem i traženjem pomoću rječnika. Kad sam vidio takvo obilje, išao sam nešto sustavnije tražiti kod pojedinih pisaca kod kojih sam ih mogao očekivati, ali sam takve pisce samo pregledao i kad sam našao koji primjer, nisam išao čitati cijelu knjigu, kao npr. Kurelca, iako je veoma vjerojatno da bih našao više primjera. Zapazivši da mnogo takvih primjera ima u raznim izdanjima Svetoga pisma, kalendarima, crkvenim pjesmaricama i molitvenicama, zamolio sam Maju Fučkar-Marasović da ih pomoću biblijske konkordancije provjeri u nekoliko prijevoda Biblije, Ivanu Kurtović da provjeri dostupne potvrde u svezi sa *Bezgrješnim Začecem* i Lojzu Buturca da provjeri *bezgrješan* i *grješnik* u pjesmaricama i kalendarima. Sâm sam provjerio

u djelu dr. Josipa Langa. Podatke iz tih posebnih članaka uklopio sam u svoj kronološki raspored. Tako skupljeni podatci govore sami za sebe, a što bi tek bilo da ih je skupljalo više suradnika, sustavnije i samostalno! Kako istraživanje ovim nije završeno, bilo bi korisno kad bi čitatelji Jezika uredništvu poslali i druge takve primjere s kontekstom, izdanjem, mjestom i godinom.

Može se prigovoriti da je najviše potvrda iz vjerskih, katoličkih tiskovina, ali to je bar s dva razloga. Prvi, što je u njima bilo najlakše skupljati, a drugi, što vjerski pisci pišu obično veoma pažljivo i drže se norme, zato u zagrebačkoj Bibliji nema ni jedan primjer za *Zrje*, u Glasu Koncila tek možda pokoji, a unatoč tome ima obilje potvrda upravo iz katoličkoga tiska.

Drugo što se može zapaziti jest da nema potvrda iz novina. To je zato što u novinama takve primjere nije lako tražiti. Kad bi se tražilo, sigurno bi ih se prije 1945. našlo. Ali to je drugi zadatak.

Sažetak

Stjepan Babić, sveuč. prof. u m.

UDK 81'35:811.163.42, znanstveni članak

primljen 19. studenog 2001., prihvaćen za tisak 4. prosinca 2001.

Croatian Writers Have Always Used the Orthographic Type: *grješnik, pogrješka, strjelica*

The author shows that dozens of Croatian writers used the forms like *grješnik, pogrješka, strjelica* i. e. *je* after the 'covered *r*' even during the period when the norm required only *e*. This is rather significant because lectors (sub-editors), as a rule, changed *je* in the manuscripts, and editors did the same in the printed versions.

Dodatci članku *Hrvatski su pisci uvijek pisali likove tipa "grješnik", "pogrješka", "strjelica"*

POKRIVENO *R* U PRIJEVODIMA BIBLIJE

Marica Fučkar-Marasović

amoljena da pogledam prijevode Novoga i Staroga zavjeta u kojima se nalaze primjeri sa *je* iza pokrivenoga *r* nastali poslije 1921., evo što sam pronašla.

Franjo Zagoda u Svetome pismu Novoga zavjeta iz 1938. ima *grješnik, grješnica* (Lk 5,8 i 7,39).

Ivan Šarić, u Svetom pismu iz 1959., drugo popravljeno izdanje, izdano u Madridu, ima *grješan, grješnik* i *pogrješka* (Iz 57,17; Sir 21,10; 30,11, Lev.